

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ УСТАНОВ

Сьомий Конгрес ООН з попередження злочинності й поводження з правопорушниками (1985 р.) у своїй резолюції закликав усі країни до більш інтенсивного співробітництва й кооперації між науковими та професійними організаціями й установами для найповнішого використання наявних ресурсів на регіональному, міжрегіональному, міжнародному рівнях і вніс пропозицію заснувати Міжнародну раду із наукових, дослідницьких, професійних та академічних установ для зміцнення міжнародної співпраці щодо попередження злочинності і прискорення обміну інформацією про неї.

Багато європейських кримінологічних установ щільно пов'язані зі структурами ООН, виконуючи її завдання. З огляду на процеси євроінтеграції українські вчені мають співпрацювати з міжнародними кримінологічними установами й організаціями Європейського Союзу у сфері практичного втілення теоретичних наробок у царині протидії злочинності.

Саме ООН є найголовнішим міжнародним органом, на який покладено завдання здійснення єдиної кримінальної політики у всьому світі. Безпосередньо формує останню й розробляє рекомендації по контролю над злочинністю Комісія ООН з попередження злочинності і кримінальної юстиції, створена в 1992 р. у складі Економічної й Соціальної ради ООН. До неї входять представники 40 держав. Комісія планує заходи ООН з питань контролю злочинності, зокрема, щодо таких видів злочинів, як організована, економічна злочинність, відмивання “брудних” грошей, готує матеріали для проведення періодичних Конгресів ООН. Щорічні засідання Комісії проходять у Відні, (Австрія) [12].

У 1997 р. було створено Відділ ООН з питань злочинності й наркотиків (UNODC) зі штаб-квартирою також у Відні. Ним розроблено постійно діючу Програму з попередження злочинності і кримінальної юстиції, завдяки якій країнам – членам ООН надається допомога у впровадженні міжнародних принципів у таких сферах, як незалежність судової влади, захист жертв злочинів, альтернативні позбавленню волі покарання, спільна правова допомога, програм запобігання злочинності,

розроблених з урахуванням високих стандартів справедливості, дотримання прав людини, професійної поведінки [9].

У межах Програми ООН з попередження злочинності і кримінальної юстиції створено мережу кримінологічних науково-дослідних інститутів. Серед європейських установ найбільш важливими є Центр ООН з міжнародного попередження злочинності (СІСР), що знаходиться у Відні. Його основними завданнями є запобігання злочинності, проведення досліджень щодо ефективності функціонування органів кримінальної юстиції й реформи кримінального права [10]. Особлива увага приділяється транснаціональній організованій злочинності, проблемам протидії корупції і торгівлі людьми. За допомогою впровадження сучасних інформаційних технологій Центр має найширшу електронну базу статистичних даних по різних країнах, публікацій з різних аспектів злочинності, але, в першу чергу, документів ООН з цієї проблематики, а також інформацію щодо партнерських організацій. Центр плідно співробітничав з відомим у всьому світі міжрегіональним інститутом ООН з досліджень злочинності і юстиції (ЮНІКРІ), що знаходиться в Турині, (Італія). Ця наукова установа заснована в 1967 р. як дослідницький інститут соціального захисту під егідою ООН; до 2000 р. він розташовувався в Римі (Італія) [16].

Основними науковими інтересами інституту є порівняльні дослідження. У 2003 р. його увагу сфокусовано на трьох проблемах: транснаціональній організованій злочинності, торгівлі людьми й корупції. ЮНІКРІ разом із Центром ООН з міжнародного попередження злочинності розробив Глобальні програми боротьби з названими видами злочинів. Вони спрямовані на допомогу країнам у втілення в життя норм Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності й нещодавно прийнятої Конвенції проти корупції і протоколів до них. В Україні поки що не проводиться адекватної кримінальної політики щодо протидії вищезначеним видам злочинів. Тому безпосередні контакти й участь у спільних проектах науковців і практичних працівників України можуть прискорити впровадження власної моделі протидії цим злочинам.

В Італії, у м. Сиракьюзі працює міжнародний інститут вищих досліджень з кримінальних наук, у Мілані в 1991 р. створено міжнародну наукову і професійну Раду програми ООН з попередження злочинності і кримінальної юстиції [11].

У Хельсінкі (Фінляндія) знаходиться ще одна відома установа – Європейський інститут з попередження злочинності й контролю над нею (HEUNI). З 1981 р. інститут є тією ланкою, що об'єднує мережу інститутів, які діють у рамках Програми ООН з попередження

злочинності і кримінальної юстиції. Інститут проводить конференції, організовує курси підвищення кваліфікації практичних працівників кримінальної юстиції, публікує тематичні збірники наукових праць, у яких висвітлюються результати останніх досліджень, проведених ученими інституту й науковцями з інших європейських країн. Усе ж таки головним у роботі цього закладу, з нашого погляду, є робота груп експертів, які готують доповіді щодо сучасних тенденцій розвитку злочинності та її окремих видів, а також впливу на них різних запобіжних заходів. Важливим є те, що після завершення досліджень урядам різних країн Європи надаються рекомендації. Саме у Фінляндії роль дослідників-експертів є достатньо впливовою, багато політичних рішень приймається саме з огляду на їх висновки. Наприклад, раціональна й гуманна політика щодо ув'язнених, яку здійснювала влада країни з урахуванням наукових розвідок, призвела до найнижчих показників чисельності утримуваних в'язнів (90-ті роки) порівняно з іншими країнами й ситуацією, що склалась у Фінляндії у 70-х роках ХХ ст. [Див.: 4, с. 10, 11 ; 14].

Серед європейських інституцій крім вищезгаданих наукових установ вагому роль відіграє Європейський комітет з проблем злочинності (ЕССР), який розробляє проекти конвенцій (кримінально-політичних рекомендацій), а також Рада міністрів юстиції і внутрішніх справ країн – членів ЄС [3, с. 90]. Оскільки однією з цілей Шангенської угоди між європейськими країнами є попередження і протидія злочинності, Рада кожні два місяці обговорює проблему розвитку і впровадження загальної кримінальної політики. Із багатьох питань провадяться консультації з Європарламентом.

Рішенням Ради Європи у 2001 р. засновано Європейську мережу запобігання злочинності (EUCPN) [8, с. 3; 13]. Метою її діяльності проголошено розвиток різних аспектів попередження злочинності на місцевому й національному рівнях. У процесі реалізації цієї мети Європейської мережі найбільша увага приділяється таким складникам злочинності, як злочинність неповнолітніх, злочинність у великих містах і злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Основними її діями є прискорення кооперації, контактів, обмінів інформацією, виявлення прогалин у певних сферах знань, організація спільних зустрічей, розповсюдження цільової інформації серед країн – членів ЄС. Важливим у діяльності Мережі є тісна співпраця між ученими і практичними працівниками для заповнення прогалин, що існують між цими двома агентами. У першу чергу, кожній стороні надається можливість викласти

свою точку зору й надати можливість поділитися знаннями, якими вони володіють [8, с. 12].

З кожним роком у європейських країнах збільшується число суб'єктів попередження злочинності. Крім традиційних – правоохоронних органів – нові групи державних і приватних установ залучаються до такої діяльності, серед яких муніципалітети, міністерства освіти й соціальної допомоги, представники індустрії, у тому числі будівельні корпорації, громадські організації, приватні особи та ін.

Мережа акумулює знання про те, які запобіжні стратегії є найбільш ефективними, а які заходи не спрацьовують. Уже зібрано дані (понад 100 задокументованих прикладів) щодо успішних програм зменшення проявів вандалізму, крадіжок із крамниць, насильства під час проведення масових акцій, шахрайства з кредитними картками, пограбувань банків, крадіжок мобільних телефонів, контролю за вживанням алкоголю у громадських місцях тощо [Див.: 8, с. 12, 13]. Ці програми стосуються так званого ситуаційного попередження злочинності, коли зусилля спрямовуються на зниження можливостей учинення злочинів. На нашу думку, українським кримінологам було б корисно вивчити і проаналізувати їх досвід, бо саме цей вид запобіжної діяльності поки ще не знайшов свого відбиття на практиці. Немає також і ґрунтовних теоретичних досліджень стосовно цієї проблематики.

Безумовно, і в європейських країнах чималою є проблема втілення теоретичних знань у практичну площину. Мережа здійснює зусилля щодо поширення знань для всіх заінтересованих організацій-партнерів, надає роз'яснення, що дедалі збільшує чисельність користувачів інформації.

Серед кримінологічних установ Європи відомою є Скандинавська дослідницька рада з кримінології, створена в 1962 р. міністрами юстиції Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії та Швеції. Рада фінансово підтримує дослідження вчених цих країн, проводить семінари, публікує свій журнал англійською мовою. До неї входять по три представники від кожної країни, серед яких два кримінологи й один представник міністерства юстиції [4, с. 11].

Вартим уваги вітчизняних учених є вивчення досвіду роботи Рад з попередження злочинності, створених у скандинавських країнах в 70-80-х роках ХХ ст. Для них основною є робота в царині соціального й ситуативного запобігання злочинним проявам, у якій активну й безпосередню роль відіграють самі громадяни й неформальний соціальний контроль. Так звану “нордичну” модель відрізняє те, що

запобіжні заходи базуються на конкретних знаннях, які включають у себе національні й міжнародні дослідження [4, с. 11].

Однією з найвідоміших є італійська кримінологічна школа. Тривалий час у цій країні панував клінічний підхід у сфері попередження злочинності. На даний момент найвпливовішими є ті наукові установи, які працюють під егідою ООН. Деякі з них були описані нами раніше. Згадаємо також Спільний дослідницький центр по вивченню транснаціональної організованої злочинності (Transcrime), який пов'язаний з університетом м. Тренто і Католицьким університетом Мілана. Цей заклад відомий своїми професійними дослідженнями у вищезначеній сфері, а також висококваліфікованими кадрами [15].

Цікаву й давню історію має кримінологія в Бельгії. Перший гурток з цієї дисципліни було організовано у Брюссельському вільному університеті в 1880 р. юристом А. Принсом і психіатром П. Хегером. У 20-30 роки ХХ ст. кримінологічні школи почали розвиватися на юридичних факультетах університетів у найбільших містах країни. І до сьогодні фундаментальні і прикладні дослідження проводяться саме в цих установах. З 90-х років дослідження присвячуються проблемам функціонування системи кримінальної юстиції, у тому числі поліції, її реформи, а також впливу даного фактору на злочинність і безпеку. При Міністерстві юстиції було створено Національний інститут криміналістики і кримінології, а в Міністерстві внутрішніх справ – Секретаріат з попередження, які повинні були координувати зазначені дослідження. У 2000 р. для покращання прозорості стосовно прийнятих рішень щодо, фінансування, доступу до інформації, контролю за якістю наукових пошуків дослідницькими центрами міністерств і кафедрами кримінології університетів прийнято “Консультативну платформу для правосуддя й безпеки” [7, с. 3; 12].

У Великобританії найбільш знаними кримінологічними осередками є Кембріджський, Оксфордський і Лондонський університети. Особливістю цієї країни є те, що більшість науково-дослідних розробок здійснюється під керівництвом і за фінансової підтримки Міністерства внутрішніх справ, яке визначає тематику досліджень і їх пріоритетні напрямки. Тому, як вважає О.М. Ведерникова, “державна” модель британської кримінології знаходить прояв у “державному” підході щодо впливу на злочинність” [1, с. 531; 2].

Найвідомішою кримінологічною установою Німеччини вважають Інститут зарубіжного й міжнародного кримінального права М. Планка, що знаходиться у м. Фрайбург. Інститут є незалежним від місцевого університету, складається з двох підрозділів – кримінального права і

кримінології. Останній співпрацює з німецькими міністерствами, Європейською комісією, з Відділом ООН з питань наркотиків і злочинності. Більшість досліджень інституту присвячена європейським і міжнародним темам, включаючи проблеми соціальних змін, контроль над злочинністю, систему покарань та її ефективність, політику проти незаконного обігу наркотиків тощо [5, с. 3; 20, 21]

Важливе значення в дослідженні злочинності має Європейське товариство кримінологів, створене у 2000 р. з метою об'єднання осіб, які займаються вивченням, викладанням, практикою в царині кримінології, для підтримки наукового обміну і співробітництва кримінологів континенту, поширення кримінологічних знань на міжнаціональному рівні. Ним було проведено чотири щорічних конференції, у кожній з яких виступали з доповідями 350 – 450 учених. З урахуванням того, що у 2007 р. кількість країн – членів ЄС збільшиться вдвічі на цих конференціях підкреслювалася роль нових ідей щодо попередження злочинності в умовах високої мобільності населення. Що можуть зробити кримінологи в рамках об'єднаної Європи? З точки зору колишнього президента товариства Е. Савони, по-перше, потрібні надійні статистичні дані для проведення порівняльних досліджень, по-друге, з огляду на розширення викладання кримінології в Західній Європі як на рівні університетської освіти, так і для аспірантів і докторів слід спрямувати зусилля на збільшення обсягу викладання цієї дисципліни і в університетах Східної Європи. Серед основних питань для наукової співпраці Е. Савона назвав порівняльний аналіз стану злочинності в європейських країнах, розвиток методів оцінки політики стосовно попередження злочинності, нові технології у справі попередженні злочинів, співвідношення між безпекою і дотриманням прав людини [6, с. 2].

Насамкінець підкреслимо, що в інтересах нашої держави слід здійснювати узгоджену кримінальну політику разом з країнами – членами європейської спільноти. Розширення міжнародного співробітництва саме з країнами, які мають давню кримінологічну історію й реальні досягнення у практичній протидії злочинності, як вбачається, є пріоритетним для України.

Список літератури: 1. *Ведерникова О.Н.* Основные криминологические системы современности // Закономерности преступности, стратегия борьбы и закон / Под ред. Долговой А.И. – М.: Рос. криминолог. ассоциация, 2001. – 576 с. 2. *Ведерникова О.Н.* Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании. – М.: Рос. криминолог. ассоциация, 2001. – 344 с. 3. *Шнайдер Г.* Криминология / Пер. с нем. / Под общ. ред. Л.О. Иванова. – М.: Изд. гр.

«Прогресс» – «Универс», 1994. – 504 с. **4.** *Lappi-Seppala T.* Criminology in Finland // Newsletter of the European Society of Criminology. – March 2003. – 24 p. **5.** *Paoli L., Albrecht H.* The Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law // Newsletter of the European Society of Criminology. – July 2004. – 24 p. **6.** *Savona E.* Message from the President // Newsletter of the European Society of Criminology. – October 2003. – 20 p. **7.** *Snacken S.* Criminology in Belgium // Newsletter of the European Society of Criminology. – October 2003. – 20 p. **8.** *Waard J.* The European Crime Prevention Network // Newsletter of the European Society of Criminology. – July 2002. – 16 p. **9.** Crime Programme/http://www.unodc.org/unodc/crime_cicp.html **10.** Introduction to the Centre for International Crime Prevention/<http://uncjin.org/CICP/cicp.html> **11.** International Scientific and Professional Advisory Council of the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme. Milan, Italy/<http://www.ispac-italy.org/> **12.** The Commission on Crime Prevention and Criminal Justice/http://www.unodc.org/unodc/crime_cicp_commission.html **13.** The European Crime Prevention network/http://europa.eu.int/common/justice_home/eucpn/about.html **14.** The European Institute for Crime Prevention and Control/<http://www.heuni.fi> **15.** Transcrime, University of Trento and Catholic University of Milan, Italy <http://www.transcrime.unitn.it/chi-siamo.dhtml> **16.** United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute/ www.unicri.it

Надійшла до редакції 27.10.2005 р.